

Theodor Storm'un "KIRATLI" ve Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın
"AGANTA BURİNA BURİNATA" isimli eserlerinde "DENİZ"

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK*

Almanya'nın Kuzey Frizya Bölgesinde'ki küçük bir kıyı kenti olan Husum'da dünyaya gelen Storm ile, 1886 da İstanbul'da doğan ve daha sonra Bodrum'a sürülen Kabaağaçlı'nın eserlerinde deniz bir doğa parçası, belirli edebi bir mekan görünümünün dışında, insanların yaşamını belirleyen ve onlara yön veren, inançlarını, karakter yapılarını şekillendiren bir varlık olarak kendini göstermektedir.

Kabaağaçlı'nın tasvir ettiği Ege, son derece çekici, hoş ve iç açıcı bir doğa manzarası sunmaktadır.

"Gün ağarırken serin serin esen rüzgar denizi, duvaklayan buğuları sıyrıldı, gelinim çınılçılak mavi denizi görünce: "ha artık bu gün sen benimsin!" dedim. Hem rüzgar karadan denize değil, denizden sağnak sağnak karaya esiyordu. " (Kabaağaçlı, S. 97) x x

Storm'da ise kuzey Frizya kıyıları genellikle kapalı, sisli ve bilhassa sonbaharda insanda karamsar duygular uyandıran bir görünümüdür.

"Hakikaten kapkara bulutlar etrafımı kararttığı zaman ve ılık çalan rüzgarlar kısırağımınla birlikte beni seddin üzerinden yuvarlayacak gibi bir hal alınca aklımdan şöyle düşünceler geçti: "Aptallık etme! geri dön. . "(Storm, S. 10) xxx

Kabaağaçlı'nın Egeli insanları denizden avlanarak istifade ettikleri halde, Storm'un Frizya'lı köylüleri arazinin alçak yapısı yüzünden med zamanı kabaran suların topraklarını basmasını önlemek ve yeni araziler kazanmak için denizle sürekli bir mücadele halindeyler.

Deniz heriki yazarda da insanın yaşamını sürdürebilmesi için verdiği amansız bir mücadeleye sahne olmakta ve bu mücadelenin odak noktasını teşkil etmektedir.

Kabaağaçlı'nın figürlerinde denize karşı aşırı bir sevgi vardır. Özellikle gençlerde bu deniz sevgisi vazgeçilmez bir tutku biçiminde kendini göstermektedir. "Aganta Burina Burinata" nın anlatıcısı Mahmut'un denize olan tutkusu çocukluk yıllarında başlamaktadır.

"Öteki çocuklar, mahalle aralarında topaca kamçı salları, çatal dala lastik bağlar, dut ağaçlarından dut toplarken ben deniz kıyısına kaçardım."

(Kabaağaçlı, S. 6) Çeşme yalağında yüzdürdüğü oyuncak kayığını amcası yere atıp kırınca, küçük Mahmut adeta "kemiklerinin kırıldığını zanneder" (Kabaağaçlı, S. 7). Mahmut'un bu karşı konmaz deniz tutkusunda bilinmeyene yolculuk hevesi, macera sevdası önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü yalakta kayığını yüzdürürken hayalinde canlandırdığı yolculuk bunu belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Gemi bütün yelkenlerini doldurmuş açık denizlerde kocaman bir kelebek gibi kayıyordu. (. . .) Koca gemim sendeleyeyen yıldızlar

* Ondokuz Mayıs Üni. Eğitim Fak. Öğr. Üyesi

** C. Şakir Kabaağaçlı, *Aganta Burina Burinata*, Ankara 1976

*** Theodor Storm, *Der Schimmelreiter*, Frankfurt 1983

arasında kapkara bir uçurum kadar mağrur ilerliyordu. "(Kabağaçlı, S. 6)

Gençlerdeki bu deniz tutkusuna karşın yaşlı figürlerde genellikle denize karşı bir nefret duygusu hakimdir. Kabağaçlı'nın yaşlı figürleri çoğunlukla denizin ölümcül darbesini yemiş, bir veya birkaç yakınına ona kurban vermiş kişilerdir. Mahmut'un babası da bunlardan biridir. Mahmut'daki bu şırsız deniz sevgisinden sürekli tedirgin olan baba her fırsatta onu bu tutkudan caydırmaya çalışmaktadır.

"Oğlum, sakın bunun (denizin) bu haline aldanma. Kim bilir kaç gemiyi boğmayı şasarlıyor. Seni de boğuncaya kadar, aç, çıplak ve yoksul bırakır. Sen toprağa bak. "(Kabağaçlı, S. 13)

Baba toprakla denizi mukayese ederek toprağın sadakatini övmekte ve toprağa bağlılığın insana maddi ve manevî güven sağlayacağını ileri sürmektedir.

"Toprak kadına benzer, bağına attığın tohumu sana çiçek ve yemiş diye yetiştirir. " (Kabağaçlı, S. 13)

Fakat Mahmut babasının bu sözlerini dinlerken denizden soğumak bir tarafa kalbi denizin verdiği tatlı heyecanla kabarmaktadır.

"Ben hem babamı dinliyorum, hem de çevreme bakınıyordum. (. . .) İşte bunlar burada çocukluklarından beri deniz rüzgarlarıyla savaşmasını öğreniyorlar (çam ağaçları). (. . .) onlara ne mutlu!" (Kabağaçlı, S. 14)

Denize sırt çevirerek toprağa yönelmiş olan yaşlı sahil insanları denizin geçimlerini sağlamadığını ileri sürerek denizden hefretlerini her fırsatta dile getirmektedirler.

"Artık denizde ekmek kalmadı. Sağlam toprakta birkaç limon ve zeytin ağacım olsun, denize dönüp bakanın allah canını alsın." (Kabağaçlı, S. 17)

Ama Bodrum kumsalına indiklerinde de kendilerini denizin çekiciliğinden kurtaramazlar.

"Babamın o kadar övdüğü toprak adamları bile, boş vakitlerinde Bodrum'daki kıyı kumsalına gelirler ve bir iki saat önce ufku ötesinde kendi kendine hışıldayan dalgalar, açıklıkların engin ıssızlığını kıyıya yayarken, taş kesilmiş nöbetçiler gibi, saatlerce kimıldamadan, denizi seyre dalarlardı." (Kabağaçlı, S. 16)

Kabağaç'ının egele insanlarında derin bir deniz sevgisi vardır. Kendilerine sürekli ölüm ve sefalet getiren denizden kaçışları, toprağa sığınmaları onları bu tutkudan kurtarmamaktadır. Onun insanı adeta denizle bütünleşmiştir.

Mahmut ilk defa sefere çıkarken, bindiği geminin, vücudunun adeta ayrılmaz bir parçası olduğunu şöyle dile getirmektedir.

"O benim bir parçam, ben onun bir parçasıydım. Birlikte yüzecek, duracak beraber batıp boğulacak ya da varacağımız yere varacaktık." (Kabağaçlı, S. 95)

Kabağaçlı'nın egele figürlerindeki bu deniz tutkusuna Storm'un frizyalı figürlerinde pek rastlanmamaktadır. Bunun nedeni her iki bölgenin farklı coğrafi koşullarından kaynaklanmaktadır. Egenin parlak güneşi, iç açıcı manzarasına karşın, Storm'un "kıratlı"da mekan olarak işlediği Husum ve Hattstedt sahilini genellikle kapalı, sislidir. Bilhassa sonbahar mevsiminde insana ürperti veren esrarengiz bir havaya bürünmektedir. Burada deniz yükselme zamanı ardındaki düz ovada oturan köylüleri sürekli tehdit etmektedir.

Denizin bu tehlikelerinden korunmak için bu bölge insanları kıyı boyunca uzanan setler inşa etmişlerdir. Storm'un denizle karşılaşması Kabağağaçlı gibi harkulade güzel bir doğa parçasına tutku şeklinde olmamıştır. Storm çocukluğunda Husum'da, denizin bu şehri basması sonunda büyük bir sel felaketi yaşamıştır¹. Bu sel felaketinin yazarın üzerinde derin etkileri olmuştur. Bundan dolayı öykü kahramanı Hauke Haien de ve diğer figürlerinde denize karşı herhangi bir sevgi duygusu görülmemektedir. Yaşamlarını sürdürme çabalarında, denizi büyük bir tehlike unsuru olarak gören frizyalı köylüler sürekli onunla savaşmaları gerektiği bilinci içindedirler. Deniz, bu insanların küçük dünyalarını kuşatan bir tehdit sahası durumundadır. Denizden kaynaklanan doğal felaketler çağdaş kültürden yoksun bu insanlarda ömür boyu silinmeyen derin korkular uyandırmaktadır.

Elke rüyasında Hauke'nin sular tarafından sürüklendiğini görünce,

"Su! Su!" (Storm, S. 94)

diye haykırmakta ve bilinç altına yerleşmiş olan deniz korkusunu ortaya koymaktadır.

Hauke Haien'in küçük kızı Wienke denizi ilk kez gördüğünde dehşetle irkilmekte ve tıpkı annesi gibi,

"Baba su! Baba su!" (Storm, S. 96)

diye bağırarak denizden duyduğu korkuyu ifade etmektedir.

Öykünün kadın figürlerinden Trin Jans oğlunu bir deniz kazasında kaybetmiş ve yalnızlığını evinde beslediği anka kedisini ile paylaşmaktadır. Fakat, Hauke Haien, elindeki kuşu almak için üzerine atılan bu kediyi öldürünce Trin Jans büyük bir öfkeye kapılır ve Hauke'nin babası Tede Haien'e bu konudaki şikayetini şöyle açıklar:

"İşte bunu senin Hauke öldürmüştür. (. . .) Siz de bilirsiniz ki biz yaşlıların karakışta yatakta bacaklarımız üşür ve uyuyacak yerde pencere kapaklarına çarpan poyrazı dinleriz." (Storm, S. 23)

Tede Haien birden tepki göstermekte ve poyrazı asla dinlemediğini söylemektedir. Çünkü poyraz ona, denize kurban verdiği oğlunu hatırlatmaktadır.

"Oğlum, poyrazın esdiği kumsalda boğulmuştu." (Storm, S. 23)

Kabağağaçlı'nın Tasvir ettiği Ege'deki iç açıcı, sakin deniz ile Storm'un eserlerine konu olan Husum'daki kapalı, sisli ve med zamanı azgınlaşan denizinin her iki yazar üzerinde uyandırdığı en önemli ortak özellik, etrafında yaşayan insanlar için sürekli bir tehlike oluşturması, ölüm getirmesi ve kurban almasıdır. "Kıratlı"da Trin Jans'ın oğlu, Tede Haien'in oğlu ve öykünün sonunda Hauke Haien ve ailesi denizin kurbanı olurlar. Şubat ayında denizden kıyıya sürüklenmiş olan cesetler de Denizin Storm'da uyandırmış olduğu ölüm imajını açık bir şekilde kanıtlamaktadır.

"Şubat'ta, don yapmış havada dalgalarla kıyıya sürüklenmiş cesetler bulundu. Bunlar denizde donmuş bir şekilde suların çekildiği yere yatırılmışlardı." (Storm, S. 17)

Kabağağaçlı'da ise Mahmut'un amcası Davut reisin fırtınalı denizde ölmesi, Batan gemilerde boğulan insanlar denizin uyandırdığı ölüm duygusunu yansıtmaktadır.

Oğlu denizde boğulan Tede Haien tıpkı Mahmut'un babası gibi oğlunun denizle uğraşmasını istememektedir.

"Babası oğlunun ne inek, ne de koyunlara karşı bir ilgi duymadığını, her köylü için bir sevinç oluşturduğu şekilde baklaların ne zaman

¹ Ahmet Temir, "Kıratlı", Ankara 1971. S. 7

çiçek açtığıнын farkına varmadığını görünce (. . .) delikanlıyı Paskal-ya'dan Martini'ye kadar toprak taşımak üzere sedde gönderdi." (Storm, S. 14)

Fakat Tede Haien, Mahmut'un babası gibi oğlunun denizde yok olacağı korkusundan değil tamamen ekonomik nedenlerden dolayı Hauke'nin tarımla uğraşmasını ve sed inşası düşüncesinden vazgeçmesini istemektedir. Babasının karşı olmasına rağmen, Hauke denizle mücadele düşüncesinden vaz geçmez. Hauke Haien'in tutkusu Mahmut gibi denize açılmak ve denizle bütünleşmek, denizle mücadele etmek, eski seddin yanında bilimsel bir yaklaşım ve hesaplarla yeni bir sed kurarak denizin yok edici gücünü engellemek, insanları denize karşı korumaktır. Mahmuttaki doğa ile bütünleşmek isteği-ne karşın Hauke'de doğa ile savaş arzusu ön plandadır.

Kabağaçalı denizi tasvir ederken genellikle onun durgun, sakin ve büyüleyici güzelliğini dile getirmekte ve okuyucuda cazbedici bir deniz imajı uyandırmaktadır.

"Deniz, provamızda çağlayan gibi şarıldıyor, güverteye kat kat köpükler yayılıyordu. Sert bir rüzgarın savurduğu badem çiçekleri gibi çark etmekte olan beyaz martı bulutları içinden geçiyorduk. Deniz balık bolluğuyla adeta dipdiri gibiydi. (Kabağaçalı, S. 23).

Storm ise deniz tasvirlerinde ışık ve ses unsurlarına yer vererek denizi korkunç bir görünüme büründürmektedir. Öyküde genellikle rüzgar ve martı sesleri iç içe ortaya çıkmaktadır. Fırtınayla öteye beriye sürüklenen martıların çığlıkları denizi vahşi ve esrarlı bir görünüme sokmaktadır.

"Hava buz gibi soğuktu, soğuktan donmuş ellerimle dizginleri zor tutuyordum. Sürekli bağıarak fırtına tarafından karaya sürüklenen kuzgun ve martılara da kızmıyordum. Gece karanlığı basmıştı, atımın ayaklarını da göremiyordum. Hiç bir insana rastlamamıştım, kanatlarıyla bana veya sadık atıma dokunan kuşların bağırmasıyla rüzgar ve suyun gürültüsünden başka bir şey işitmiyordum." (Storm, S. 20)

Fakat Kabağaçalı'nın çoğunlukla sakin ve durgun denizi de zaman zaman fırtınada kabarak insanı tehdit eden, can alan azgın bir güce dönüşebilmektedir.

"Gökten kapkara bir yay ve o yaydan bir yağmur perdesi sarktı. Denize kaynıyan beyaz bir çizgi çektii. Bu perdenin arkasından keskin mavi kıvılcımların denize sıçradıklarını görüyorduk. Yağmur çizgisi üzerimize geliyordu. Yelkenleri açtık. Yağmurun önünde alabildiğini kaçıyorduk. Damlalar güvertede cevizler gibi şakır şukur kırılıyordu. Denizin yüzünü bir karanlıktır çöktü."

Tüm güzelliğinin ve çekiciliğinin ardında saklı bu korkunç ve yok edici özelliğinden dolayı Kabağaçalının figürlerinde zamanla denize karşı bir soğukluk ortaya çıkmaktadır. Öyleki denize, karşı konmaz bir tutkuyla bağlı olan Mahmut bile öykünün son bölümünde denizde yaşadığı korkunç tehlikelerden sonra karaya dönmeye, toprağa bağlanıp denize çıkmamaya karar vermektedir.

"Artık dalgalardan da, insanların kanına, canına susayan o hain ve hırçın fırtınalardan da ikrah getirdim. Bir daha mavi yüzüne bakmamaya and içtim." (Kabağaçalı, S. 158)

Kabağaçalı, fırtınalı, azgın denizi son derece nesnel bir yaklaşımla ve biraz müba-

lağalı bir üslupla tasvir ederken,

"Ensemden aşağıya sanki donmuş sular döküldü ve belkemiğim titredi. Onu siftah görüyordum. Ama pek yaman bir şey olduğunu, denizleri, gemileri birlikte emip sömürdüğünü, sonra da göklere çıkıp savurduğunu işitmişim çok. (. . .) Derken, taşıdıkları yağmurla ağırlaşan kara kara bulutlar göklerden perde perde sarkmaya başladı. Deniz mürekkepmiş gibi karardıktan başka ufuktan ufka da korku ile ürperiyordu." (Kabaağaçlı. S, 104)

Storm bu tür sahnelerin tasvirinde zaman zaman doğa üstü unsurlara başvurmaktadır.

"Hiddetli bir gürültü ile durmadan sedlere saldıran ve arasına benim ve atımın üzerine kirli köpükler sıçratan sarı kurşuni renkte dalgalardan başka hiç bir şey göremiyordum. (. . .) Fakat şimdi seddin üzerinden bana doğru bir şey geliyordu, ses işitmiyordum, fakat arasıra ay ışığı belirlediğinde karanlık halinde bir şey farkettim ve biraz sonra bana doğru yaklaşıncaya bunun, uzun bacaklı bir kıratın üzerine binmiş olduğunu gördüm. Omuzlarında koyu renkte bir pardüsü dalgalanıyor ve yanımdan uçarcasına geçerken solgun yüzünde parlayan iki göz bana doğru bakıyordu." (Storm. S, 10)

Alacakaranlıkta, fırtınalı havada kıyıya dalgalar hücum ederken ortaya çıkan kıratlı hayaleti denize, bilinmeyen doğa üstü güçlerin hakim olduğu vahşi ve esrarlı bir görünüm vermektedir.

Deniz, her iki yazarda da insanı yok etmeye yönelik bir güç olarak kendini göstermektedir.

Kabaağaçlı'da insana huzur veren, sakin ve durgun deniz birden değişmekte, her şeyi yıkıp yoketmeye çalışan bir felaket unsuruna dönüşmektedir.

"Rüzgar yine aldı. Ama, tam kıyıda esiyordu. Öyleki, çamları, dik yamaçlardan koparıp, denize fırlatıyordu. İleri çekiyoğruğ kürekleri. Öfkeli sularsa bir dere gibi üzerimize akıyordu." (Kabaağaçlı. S,25)

Deniz etrafındaki canlılara ölüm getiren vahşi bir doğal güç durumundadır. Aynı imaj Storm'da da ön plandadır. Öykünün son bölümünde atıyla sedde doğru giden Hauke'nin karşılaştığı fırtınalı havayı ve denizin her şeyi yutup yok etmek isteyen azgın halini anlatıcı şöyle dile getirmektedir:

"Gökte bulutlar vahşi bir kovalama ile uçuşuyorlardı. Arkadaki geniş düzlük, belirsiz ve hareket halinde gölgelerle dolu bir çöl gibiydi. Seddin gerisindeki sudan her şeyi yutmak ister gibi gittikçe şiddetlenen boğuk bir gürültü geliyordu." (Storm. S, 113)

Yazarlardaki bu imaj benzerliği, her ikisinin de deniz kentlerinde yetişmiş olmaları ve denizi iyi tanımasını, denizi yaşayarak edebiyata geçirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Storm'un "Kıratlı"da işlediği Frizya Bölgesi تنها ve sapa bir yer, burada yaşayan insanlar dış dünyaya kapalı, sert mizaçlı kişilerdir². İçer dönük ve kültür seviyesi düşük bu toplumda, sert ve acımasız doğa olayları çeşitli batıl inançların doğmasına neden olmaktadır. Storm çocukluğundan beri duymuş olduğu ve etkisinde kaldığı bu havalet

² Fedor Reinhold: *Die Norddeutsche Heide als Gegenstand der Dichtung bei Anette von Droste - Hülshoff. Th. Storm und H. Löns. Leipzig 1932 S. 34*

öykülerini bu eserinde malzeme olarak kullanmaktadır³. Storm, yaşamı boyunca sürekli, gerçek nesnel dünya ile bilinmeyen, doğa üstü güçler arasında bocalamıştır⁴. Yaşadığı bölgenin coğrafi koşullarından kaynaklanan korkunç doğal olayların bilinç altına yerleştirdiği korku duygusu onda, karşı çıkmasına rağmen yine de hayalet öykülerine karşı eğilim uyanmasına neden olmaktadır.

Kıratlı da köy halkına göre fikren ve bilimsel yönden ileri olan Hauke Haien set inşaatı sırasında seddin sağlam olması ve sonsuza dek ayakta kalabilmesi için işçilerin set içine bir canlı varlığın gömülmesi isteğine şiddetle karşı çıkar.

'Bu sırada dohmuş ve yolunu şaşırın, insan ve arabalar arasında sürüklenmiş olan küçük sarı bir köpeğin inleyen sesi duyudu. Bunun yukardan fırlatıldığını gören Hauke'nin yüzü birden bire öfkeden kıpkırmızı kesilmişti.' (Storm, S, 88).

Fakat aynı Hauke Haien öykünün son bölümünde, denizin kabaran dalgalarına atılıp dalıp ölüme giderken daha önce karşı çıktığı batıl inanca kapılmaktan kendini alamaz, denizin kendisini kurban almasını ve diğer insanları bağışlamasını ister.

'Tanrım beni al ve diğerlerini bağışla.' (Storm, S, 118).

Yukarda belirtmiş olduğum gibi, Storm'un gerçekte batıl inançlar arasındaki çelişkisi Hauke Haien'in tutumunda kendini açık bir şekilde göstermektedir. Hauke Haien her ne kadar doğal olaylara bilimsel yaklaşıma çalışıyorsa ve sürekli batıl inançlarla mücadele ediyorsa da zaman zaman kendini, bilinç altında gizli korkularının sebep olduğu doğa üstü olaylara inanmaktan kurtaramamaktadır. Trin Janş, küçük Wienka ya su anası' ile ilgili dinsel bir yaklaşımla anlattığı batıl öyküyü Hauke isittiğinde ihtiyar kadına şiddetle karşı çıkar ve onu sert bir dille azarlar.

'Çocuğa neler anlatıyorsunuz? Size masallarınızı kendinize saklamanızı veya kazlarla tavuklara anlatmanızı söylememişmiydim?' (Storm S 99)

Fakat daha sonra Wienke ile akşam üzeri sed üzerinde gezerlerken aynı türde suda oynamakta olan hayaletleri gördüğünü bizzat kendisi ileri sürer.

Fakat göziün ulaşabildiği mesafede, görünmeden hareket eden dalgalar buzu kırmış ve Hauke Haien'in bir vakitler çocukluğunda gördüğü şekilde, yankılardan sis çıkmaya başlamıştı. Bunların kenarında yine korkunç, çılgın görüntüler ortaya çıkarak karşılıklı sıçrayarak enine uzanıyorlardı." (Storm, S, 101).

Bir taraftan bilimsel gücü ile doğaya hakim olmak, onun yıkıcı gücünü engellemek isteyen Hauke Haien diğer taraftan doğanın kendi ailesini ve halkını yok edecek gizli güçleri felaketleri sakladığı düşüncesinden kaynaklanan korku duygusuna kapılmakta ve bilinç altındaki bu korku onun şiste hayaletler görmesine neden olmaktadır.

Kabağaçlıda da deniz, Storm da olduğu gibi insanlara felaket getirmekte, pek çok denizeyi mezar olmaktadır. Bu korkunç özelliği ile deniz, Frizya bölgesindeki gibi Ege kıyılarında da ekmeğini denizden çıkararak, kültür seviyesi düşük insanlar arasında denizle ilgili çeşitli batıl inançların doğmasına neden olmaktadır.

Korkunç bir fırtına esnasında yelkenli gemiyi kurtarmak için dümeni terketmeyen

³ Ilse Langer : *Volksberglaube und paranormales Geschehen in einigen Szenen des Schimmelreiters*, in: *Schriften der St. Ges.* 1955, S, 91

⁴ Ilse Langer, S, 93

Davud a çarpan yelken direklerinden biri kafasını gövdesinden kopararak ölümüne neden olur. Anlatıcı, yani Mahmut'un babası kardeşi Davut'un cesedini, mezarı belli olsun diye Girit'e gömmek ister. Fakat gemi Girit'e doğru dümen kırıldığında rüzgar birdenbire kesilir ve gemiye yol vermez. Anlatıcı bu olayı, denizin kurban istemesiyle açıklamaktadır.

'Girit'in bir kumsallığına doğru dümen kırdık. Rüzgar birdenbire kesilmez mi? Deniz galiba Davud'u istiyordu.'" (Kabağaçlı. S.25)

Daha sonra ölüyü kürek kullanarak karaya çıkarmak isterler. Fakat tam kıyıya yaklaştıklarında rüzgar bu sefer karadan ağaçları yerinden söküp denize fırlatacak gibi sert esmeye başlar. Kıyıya çıkamayan denizciler tekrar gemiye dönerler ve,

Deniz Davud'u istiyor' (Kabağaçlı. S. 25)

diyerek Davud'un cesedini denize verirler. .

'Göklerin beyaz parçasına sarılı denizciyi, bağrının zindan karanlığına çekmeyince denizin susayışı kanmayacaktı. ' (Kabağaçlı. S, 26).

Kabağaçlı'nın figürlerinde gördüğümüz bu denizin kurban istemesi ve kurbanını aldıktan sonra sakinleşmesi inancı Storm da da görülmektedir.

Elke fırtınalı havada sedde giden Hauke Haien için büyük bir endişeye kapılır. çünkü

' . şimdi herşeyin kocasını yakalamak istediğini zannediyor ve bunu başarınca da susacak gibi geliyordu.' (Storm. S 112)

Yine öykünün sonunda Hauke atıyla birlikte denizde boğulduktan sonra deniz durulmakta ve ortalık sakinleşmektedir.

'Ay yukarda parlıyordu. Fakat aşağıda, seddin üzerinde az sonra eski araziye hemen hemen tamamen basmış olan vahşi sudan başka hiç bir hayat eseri kalmamıştı.'" (Storm, S, 118).

Denizin kurban istemesi ve kurbanını aldıktan sonra sakinleşmesi motifinin Kuzey Frizya insanını işleyen Storm'la, Ege insanını işleyen Kabağaçlı'da benzerlik arzemesi son derece ilginçtir. Denizin uyandırdığı tedirginlik ve korku duygusu farklı bölgelerde ve kültürlerde yetişen insanlarda aynı batıl inançların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu motif benzerliklerinde, Kabağaçlı'nın Yunan mitolojisiyle, Storm'un ise Kuzey Avrupa denizci efsaneleriyle uğraşmış olmalarının önemli bir dolü olduğu kanısındayım

Kabağaçlı'nın olay kahramanı Mahmut, tıpkı Hauke Haien gibi son derece aydın ve çevresindeki tutucu kişilere iltifat etmeyen bir tutum içindedir. Denize açıldıklarının ilk haftasında tutuldukları korkunç bir fırtınadan kurtulmak için gemi personelinden Yaşar reisin gemiyi yutmak için yaklaşan hortumu, bir kağıda yazdığı ve geminin direğine bıçakla çaktığı dua ile durdurmaya çalışmasını Mahmut umursamaz bir tavırla karşılamaktadır.

Lostromo yaşar reisin duası sökmeyince tayfadan İdris, eline üç okkalık (. . .) bir bombayı alarak provaya doğru koştu.'" (Kabağaçlı. S 106)

Tıpkı Hauke Haien gibi batıl inançlara önem vermeyen Mahmut, hortumu ortadan kaldıran ve gemiyi batmaktan kurtaran İdris'in işe mantıklı yaklaşımını şöyle dile getirmektedir:

"Bombanın fitilini sigarasıyla yaktı; 'yol ver deniz'' diye bağırarak o felaket topacının içine fırlattı. Bomba kayığı sarsan bir tarakka ile

patladı. (. . .) Bombadan çıkan gaz, hortumun içindeki hava boşluğunu doldurdu. Hortum kırıldı." (Kabağaçlı, S, 106).

Hauke Haien ile Mahmut arasındaki bir başka benzer özellik ise, her ikisinin de doğal olaylara mantıklı yaklaşımlarına rağmen kendilerini içinde yaşadıkları doğa olaylarının bilinç altında oluşturduğu korkudan kaynaklanan batıl inançlardan kurtaramamış olmalarıdır.

Gemicilerin fırtınada denizden gelen esrareniz sesler duyduklarına inanan Mahmut,

"Gemiciler, belleğin fırtınada oynadığı esrareniz oyunlardan söz ederlerdi de, "adam sen de!" der, inanmazdım. Kimilerinin haykırışlar, çığlıklar ve kahkahalar duyduklarımı, kimileri de, evdeki horozun şafakleyn ötüşünü duyduklarını söylerlerdi." (Kabağaçlı, S, 103) bir sefer sırasında yakalandığı korkunç bir fırtına esnasında annesinin çocukluğunda söylediği ninnileri duyduğunu iler sürmektedir:

"Ne yalan söyleyeyim, o gece, çocukluğumda anamın söylediği ninniye, tekrar tekrar işittim." (Kabağaçlı, S, 109)

Tıpkı, yaşlı Trin Jans'ı, Wienka'ya anlattığı batıl öyküden dolayı azarlayan, bu tür şeyleri kesinlikle reddeden Hauke Haien'in sisli ve soğuk bir havada sedde bizzat kendisinin suda oynayan hayaletler görmesi gibi.

Storm ve Kabağaçlı'nın figürlerindeki bu benzer özelliklerin ve eserlerindeki müşterek motiflerin sebebi, eserlerinde işledikleri coğrafi bölgelerin benzer bir sosyal yapıya sahip olmalarındandır. Her iki yazar da olay kahramanları, koyu bir tutuculuğun hüküm sürdüğü toplumlarda aydın kişiler olarak ortaya çıkmakta ve halkın bu taassubuna belirli ölçülerde karşı çıkmaktadırlar.

"Kıralı"da Hauke, karısı Elke'nin hastalığı esnasında onun iyileşmesi için şöyle dua eder:

"Biliyorum, sen dahi her zaman istediğin gibi davranamazsın! sen her şeye kadırsın, kudretihe göre hareket et tanrım, bir nefesle de olsa bana cevap ver tanrım." (Storm, S, 83).

Onun ilahi kudretten şüphe ettiğini ifade eden bu sözlerini işiten evin hizmetçisi bayan Levke ona şaşkın gözlerle bakar. O sırada Hollanda'da yeni çıkmış olan bir dini tarihkata giren bayan Levke ve evin diğer hizmetçisi Ann Grete, evde duydukları Hauke'nin bu sözlerini köye yayarlar ve herkes onu artık dinsiz olarak kabul etmeye başlar.

"O, Allahın kudretinden şüphe ediyordu, halbuki kudretsiz şanı olabilir mi? Tanrıyı inkar ettiğine göre, her halde şeytana benzeyen atı-hakkında anlatılanlar da doğru olmalıydı." (Storm, S, 84)

Öykünün sonunda Trin Jans'ın kilise yanına gömülmesinden sonra köy ahalisi, o sırada Frizya'ya yağın çekirge sürüsünden, kilisenin kulesindeki altın horozun kasırga yüzünden devrilmiş olmasından dolayı Frizyalıların başına büyük bir felaket geleceği hakkında konuşuyorlardı. O zamana kadar çekirge yağmuru görmemiş olan yöre halkı bunu tanrının bir gazabı olarak yorumluyordu.

"Trin Jans'ın kilise yanına gömülmesinden sonra, ahali bütün kuzey Friez memleketini korkutmuş olan türlü felaket ve acıip haşaratlar hakkında konuşmağa başladılar. (. . .) Iven Jons'da : "Bu felakete işarettir. bütün kuzey Fries memleketi üzerine bir felaket çökecek, inan bana Ann Grete", diyordu" (Storm, S, 85)

Bu sözler ağızdan ağıza yayılmakta ve böylece koyu dini taassub,normal doğa olaylarını gittikçe abartarak ve korkunç bir şekilde sokarak insanlarda silinmesi mümkün olmayan batıl inançların yerleşmesine neden olmaktadır.

"Fakat karşı tarafta durum bizimkinden daha kötü, orada yalnız haşarat değil, gökten kan bile yağmış, sonra, pazar sabahı, papaz yıkandığı leğene baktığında, bunun içinde bezelye büyüklüğünde beş tane ölü kafası görmüş." (Storm. S, 85)

Hauke, öyküde hem denizin vahşi gücüyle, hem de toplumun cehaletiyle savaşıma durumundadır⁵.

Kabaağaçlı'da da durum bundan farklı değildir. Burada da öykünün son bölümünde denizden kopan ve evlenerek karaya yerleşen, tarla işleriyle uğraşan Mahmut, kurak geçen üç uzun aydan sonra köylülerin yağmur duasındaki batıl tutumlarını şöyle dile getirmektedir:

"Üç aydan beri hiç yağmur yağmamıştı. Her tarafta harıl harıl yağmur duaları okunuyor, dualar küçük çakıl taşlarına okunuyor, sonra taşlar yere serilmiş seccadelerin ve hasırların üzerlerine konuyordu. (. . .) Köy kahvesinde on onbeş kişinin akşamdan sabaha kadar üfledikleri dualı taşlar insan boyunu bulan kuru fasulye yığını gibi yükseliyordu." (K. ağaçlı. S, 184)

Köyün imamı Abdulvahap hoca, batıl söz ve inançlarla cahil köylüleri kandırmakta, onlara yaptığı vaazlarda kendi kişisel çıkarlarını ön planda tutmaktadır.

"Sıra artık Elkasibu Habibullah olanlara geldi. O zaman Abdulvahap hoca köyde kendi müttelikleri saydığı zenginlere ve eşrafa döndü. Dünyada gasbedip para kazananların Allahın en sevgili kullarından olduklarını söyledikten sonra, cennette onlara nasıl ikram ve iltifat edileceğini anlatmaya başladı." (Kabaağaçlı. S, 189)

Abdulvahap hocanın bu sözlerine dayanamayan Mahmut onu daha fazla dinlememek için camiye terkettiğinde Abdulvahap hocanın, hakkındaki düşünce ve sözleri Hauke Haien hakkında Frizyalı köylülerin söylediklerinden pek farklı değildir:

"Benim vaaz ortasında çıkıp gitmeme hoca çok kızmış. Zeynel Kaptan da bu adamı damat diye nereden buldu" demiş". (Kabaağaçlı. S, 189)

Sonuç olarak, Storm ve Kabaağaçlı'nın bu öykülerinde, kültür seviyesi düşük bir toplumda oluşan ve yanlış inançlardan kaynaklanan tutucu güçle, doğanın vahşi gücü arasında kalan aydın insan tipinin bu iki özdeş kaba güçle savaşımı dile getirilmektedir. Yalnız, Storm'da öykü kahramanı ile toplum çatışması daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Öykülerde saptadığımız diğer önemli bir husus ise, benzer coğrafi bölgelerde yaşayan, kültür seviyesi düşük, tutucu toplumlarda benzer dinsel batıl inançların gelişebileceği ve benzer toplumsal sorunlara neden olabileceğidir.

⁵ Walter Silz: *Th. Storms Schimmelreiter, in: Schriften der Th. St. Gesellschaf, 1955. S, 10)*

KAYNAKÇA

- Reuchte, Herbert: Theodor Storm und die Romantik. Diss. Hamburg 1940
- Kabağaçlı, Cevat Şakir: Aganta Burina Burinata. Ankara 1976
- Kudret, Cevdet : Bir bakıma. Ankara 1975
- Langer, Ilse : Volksaberglaube und paranormales Geschehen in einigen Szenen des Schimmelreiters, in: Schrift. der Storm-Ges. 1955
- Reinhold, Fedor : Die norddeutsche Heide als Gegenstand der Dichtung bei Anette von Droste.- Hülschhoff - Theodor Storm und H. Löns. Leipzig 1932.
- Reitz, Walter: Die Landschaft in Th. Storms Novellen. Diss. Bern. 1913
- Rockenbach, Theresia: Theodor Storms Chronikavellen. Eine Untersuchung über Quellen und Technik. Diss. Münster. Braunschweig 1916
- Schumann, Willy : Theodor Storm. Der Schimmelreiter. Oxford university Press. New York. London. Toronto 1967
- " " : Die Umwelt in Th. Storms Charakterisierungskunst. Schriften d. Th. St. Ges. 11. 1962
- Seidel, Willy: Die Natur als Darstellungsmittel in den Erzählungen Th. Storms. Diss. München 1911
- Stuckert, Franz : Storms Menschendarstellung. Dichtung und Volkstum 38. 1937
- " " : Th. Storm. Sein Leben und seine Welt. Bremen 1955
- Züger, Wolfgang: Natur und Landschaft in der späetern Novelistik Th. Storms. Göttingen 1969